

Димитър Колев
Институт за български език – БАН, София

ЛЕКСИКОГРАФСКО ОТРАЗЯВАНЕ НА НОВАТА ЛЕКСИКА ОТ ОБЛАСТТА НА СПОРТА В БЪЛГАРСКИЯ И ЧЕШКИЯ ЕЗИК

Abstract: The article concerns lexicographical representation of both Bulgarian and Czech neologisms in the area of sports in the existing explanatory dictionaries of neologisms. It also analyzes the structure of the entry and specifies various entry zones.

Keywords: neologisms, dictionary of neologisms, Bulgarian language, Czech language

Тематичната област *спорт* в български и чешки език е изключително богатата на лексикални иновации, които следва да бъдат лексикографски регистрирани. Тук ще се спрем на лексикографското представяне на неологизмите от сферата на спорта в съществуващите тълковни неологични речници на двата езика, като ще разгледаме структурата на речниковите статии и типа на привезданата лексикографска информация в тях.

Ще разгледаме двата основни речника на неологизмите в български и чешки език – *Речник на новите думи в българския език (от края на XX и първото десетилетие на XXI в.)* (РНДБЕ 2010) и *Nová slova v češtině 2* (NSČ 2004). И двата речника предлагат азбучна подредба на заглавните статии.

1. РНДБЕ

Най-новият неологичен речник на българския език е разработен от екип от Института за български език при Българската академия на науките. Той съдържа около 5000 заглавни единици, като в увода е уточнено, че „около 4300 отразяват новосъздадени или новозаети лексикални единици, а около 700 – познати думи с развити нови значения.“ (РНДБЕ 2010: 6). Неологизмите от областта на спорта представляват 5% от общия брой на всички лексикални единици, намерили място в речника. Общият брой на заглавните думи с квалификатор *Спорт* е 243, от които заемките са 199 единици, а лексикалните единици, образувани с домашни средства, са 44.

Структурата на речниковите статии съдържа следните зони:

– **зона на заглавката:** привежда се заглавната дума, като се посочва ударението ѝ (с изключение на едносричните думи);

– **граматична зона:** посочва се част на речта; прилага се съответна граматична бележка при неизменяеми думи (срв. *шива̀ри неизм., ср. Спорт*. Вид силов спорт...); в определени случаи (например при едносричните **сън**

шестствителни имена от ср. р.) се привеждат окончания за множествено число, както и членуваните форми (срв. **драфт**, драфтът, драфта, *мн.* драфтове, *м. Спорт...*; **фѐърплей**, -ѐят, -ѐя, *мн.* няма, *м. Спорт. Нежел.* ...; **уѐйкборд**, *мн.* -ове, *м. Спорт...*); ако думата не образува *мн. ч.*, това се сигнализира чрез граматичната бележка „*мн. няма*“;

– **стилистична зона**: чрез квалификатор *Спорт* се сигнализира принадлежността на заглавката към съответната функционална сфера; при необходимост се включват и допълнителни стилистични бележки като *Разг.*, *Жарг.*, *Нежел.*, за да се означа стилистична маркираност на заглавката;

– **семантична зона**: привежда се речниковата дефиниция на значението на заглавката: **скиджоринг** ... Спорт, при който скиорът се тегли от кон или куче, популярен в Северна Америка и скандинавските страни. Използват се следните типове дефиниции: тълкувание, синонимна дефиниция, структурна дефиниция;

– **зона синоним**: в края на речниковата дефиниция след точка и запетая се привеждат синоними на заглавната дума, ако такива съществуват, срв. **фрийр̀анър** *м. Спорт.* ↑ Паркурист; ↑ трейсър, ↑ трасьор;

– **илюстративна зона**: привежда се пример от текст от печатни издания или интернет със сигнатура на източника, срв. **хималайст** *м. Спорт.* ... *С много голям успех се поздравиха руските хималаисти през миналата година. Експедиция от Екатеринбург с ръководител Сергей Ефимов се справи със западната стена на Макалу.* Върх/1998/1;

– **фразеологична зона**: след специален графичен знак се привеждат устойчиви съчетания, в които участва съответната заглавна дума, например съчетание *натурален бодибилдинг* към заглавка *бодибилдинг*, прилага се тълкувание и илюстративен пример за съчетанието;

– **справочна зона**: при заемките в справочен отдел се отбелязва езикът източник и формата прототип: **аероборд** – От англ. airboard.

Ето пример за речникова статия от разглеждания речник:

шѐйпинг, *мн.* няма, *м. Спорт.* Система за поддържане на физическата форма, спортуване с елементи от аеробика, хореография и бодибилдинг, при което се съблюдават и медицински препоръки. *Вреден ли е за гръбначния стълб шейпингът?* Док/2005/34. *Техният* [на упражненията] *ефект* *ни* *най-малко не отстъпва на модния в момента шейпинг.* ЖТ/2004/26.

– Англ. shaping.

2. NSČ

Речникът е разработен от колектив от Института за чешки език към Чешката академия на науките начело с О. Мартинцова. Съдържа 121 заглавни думи, маркирани с бележка *sport*, като броят на образуваните на домашна почва неологизми е 45 единици, а на заетите – 76.

Речниковите статии са структурирани в следните зони:

– **зона на заглавката**: посочват се възможни графични варианти на заглавката като *aquadance*, *akvadance*; *streetstyl*, *streetstyle*, *street style*, *street styl*; *halfpipe*, *half pipe*, *half pipe*, както при необходимост и някои произносителни особености при заемките, срв. *jackpot*[□] [džekpot];

– **граматична зона**: посочва се част на речта и окончание за родителен падеж единствено число; прилага се и граматична бележка при несклоняеми съществителни, срв. **off-road**, **offroad**, **off road** neskl. příd.;

– **етимологична зона**: при заемките се отбелязва езикът източник, срв. **quarterpipe** neskl. ž. <z angl.>;

– **стилистична зона**: чрез квалификатор *sport* се сигнализира принадлежността на заглавката към съответната функционална сфера; при необходимост се включват и допълнителни стилистични бележки, за да се означае стилистична маркираност на заглавката.

– **семантична зона**: привежда се тълкувание на значението на заглавката, напр.: **nebeský surfař** sport. *kdo pěstuje nebeský surfing*; *kdo se věnuje nebeskému surfingu závodně (jako sportovní disciplíně)*; *skysurfař*, *skysurfer*;

– **зона синоним**: след точка и запетая в края на речниковата дефиниция се привежда синоним на заглавната дума (ако такъв съществува): **armsport** ... sport. *přetlačování rukou opřených lokty o stůl (jako sportovní disciplína)*; *páka*, *přetlačování rukou*, *přetlačení rukou*, *armwrestling*, *kanadský zápas*;

– **илюстративна зона**: привежда се пример от текст от печатни издания или интернет, напр. **hydrospeed** ...: *hladina adrenalinu nezůstane klidná ani při hydrospeadu*;

– **фразеологична зона**: представят се устойчивите съчетания, в които се включва съответната заглавна дума, срв. **letní příd.** **letní biatlon** sport. *sportovní disciplína kombinující střelbu z malorážky s terénním během, anebo s během na kolečkových lyžích, anebo s jízdou na horském kole*;

– **справочна зона**: в края на речниковата статия се дават пояснения за сферата на употреба на думата, срв. *jackpot* ... 2. sport. *finanční odměna pro vítěze určeného počtu závodů v sérii, seriálu, která se rozděluje mezi všechny takové vítěze...* V oblasti atletiky, или други необходими пояснения, срв. *libero*[□] m. i s. sport. ... Původně ve významu „fotbalový obránce volně operující po hřišti“.

Ето пример за речникова статия от разглеждания речник:

skiakrobat [-i-ak-] -a m. sport. *kdo se zabývá skiakrobacií (lyžařskou akrobacií)*; *kdo se věnuje skiakrobacií závodně (jako sportovní disciplíně)*; *lyžařský akrobat*; *akrobatický lyžař*: v Harrachově se představí nejlepší skiakrobaté světa; při svých saltech a vrutech se skiakrobat Aleš Valenta pohybuje ve výšce 14 metrů.

В заключение можем да обобщим, че и в двата разгледани речника при лексиката от тематичната област спорт броят на заемките, включени в словника, надвишава броя на образуваните с домашни средства лексикални еди-

ници (особено що се отнася до български), което е показателно за това, че заемането и в двата езика (български и чешки) е основен метод за навлизане и утвърждаване на нова лексика в тази тематична област.

И двата речника предоставят изчерпателна лексикографска информация не само за значението на лексикалните единици от сферата на спорта, но и за техните графични варианти (където такива съществуват), за особеностите на формоизменението им, за стилистичните им особености, за употребата им в контекст и (когато става дума за заемки) за произхода им. Това прави тези речници подходящ източник за провеждане на едноезикови и съпоставителни изследвания върху иновационните процеси в спортната лексика в български и чешки.

БЛАГОДАРНОСТ

Изследването е проведено с финансовата подкрепа на Програмата за подпомагане на младите учени в БАН, проект ДФНП-114/11.05.2016 *Неологизационни явления в българската и чешката лексика и тяхното лексикографско описание (неологизми от областта на спорта)*.

ЛИТЕРАТУРА

- РНДБЕ 2010:** Пернишка, Е., Благоева, Д., Колковска, С. *Речник на новите думи в българския език (от края на XX и началото на XXI в.)*. София: Наука и изкуство, 2010.
- NSČ 2004:** Martincová, O. a kol. *Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 2*. Praha: Academia, 2004.